BESLUT

Datum
2026-11-25

Dnr
1193-2026

Stf justitieombudsmannen
Stefan Holgersson

Möjligheterna för intagna i häkte och anstalt att raka sig på ett smittskyddssäkert sätt

Beslutet i korthet: JO har på senare år tagit emot många klagomål från intagna både i anmälningar och vid inspektioner som rör möjligheterna att raka sig. JO har nu utrett ett ärende om hur förhållandena ser ut i anstalten Härnösand och anmodat Kriminalvården att även uttala sig generellt inom ramen för det.

I beslutet gör JO bedömningen att gällande reglering innebär att alla intagna ska få tillgång till rakartiklar för att kunna sköta sin personliga hygien. Mot den bakgrunden får anstalten Härnösand kritik eftersom intagna där med blodsmitta hänvisas till att endast använda privata rakverktyg.

Vidare måste rutinerna för användningen av rakartiklar vara utformade så att riskerna för smittspridning förhindras så långt det är möjligt. JO har fått intrycket att det saknas tillräcklig kunskap om hur intagna ska få tillgång till sådana artiklar på ett sätt som är säkert ur ett smittskyddsperspektiv. JO anser därför att det finns anledning för Kriminalvården att närmare utreda och därefter informera verksamhetsställena om huruvida intagna kan dela rakverktyg och hur de i sådant fall bör rengöras för att förhindra smittspridning.

Anmälan

I en anmälan till JO förde NN fram i huvudsak följande klagomål mot Kriminalvården, anstalten Härnösand.

Flera intagna lånar samma rakartiklar från anstalten och har inte erbjudits mer än tvål och vatten för rengöring. När intagna har påpekat att det finns risk för smitta har anstalten svarat att tvål är tillräckligt. Efter att en intagen hade blivit smittad med hepatit har desinfektionsmedel tillkommit som ett alternativt rengöringssätt. Anstalten har uppgett att de med hepatit inte får använda de gemensamma rakverktygen. Det är dock naivt att tro att intagna skulle följa detta. Han har i flera hemställningar ifrågasatt bristen på hygien i anstalten.

Utredning

JO hämtade inledningsvis in de hemställningar som NN hade gjort om rakartiklar och de svar han fått, m.m. I en skrivelse den 9 januari 2026 hade en specialist på uppdrag av kriminalvårdschefen svarat bl.a. följande.

> […] De rekommendationer som råder för personer med blodsmitta ska följas i samma utsträckning inom Kriminalvårdens omsorg. De rakverktyg anstalten tillhandahåller för utlåning ska inte användas av intagna med blodsmitta. Det gäller trots att risk för smittspridning är att anse som väldigt låg.
>
> Med anledning av säkerhetsskäl beviljas inte innehav eller utlåning av rakhyvlar. Det finns möjlighet att inhandla en trimmer i kioskutbudet eller att få en trimmer och/eller rakapparat inskickat och inneha på bostadsrummet. Har du en blodsmitta rekommenderas du därför att använda en privat trimmer eller rakapparat. Anstalten bedömer att de alternativ som finns för intagna att sköta sin personliga hygien under verkställigheten anses som tillräckliga.

Därefter anmodades Kriminalvården att yttra sig över möjligheterna för intagna i anstalten Härnösand med hepatit att sköta sin personliga hygien såvitt avser rakning. Dessutom skulle myndigheten besvara de frågor som framgår av redogörelsen för remissvaret nedan.

Kriminalvården, genom en sektionschef, anförde följande:

> **Utredningen**
>
> Uppgifter om sakförhållandena har hämtats in från Kriminalvårdens samtliga regioner. Berörda befattningshavare i region Nord har fått möjlighet att lämna synpunkter. Uppgifter har också hämtats in från avdelningen för verksamhetsinnehåll vid myndighetens huvudkontor. Av utredningen framgår sammanfattningsvis följande.
>
> Region Nord
>
> Två verksamhetsområden och ett verksamhetsställe tillhandahåller engångsrakhyvlar enligt särskilda säkerhetsrutiner. Resterande verksamhetsområden tillåter inte engångsrakhyvlar av säkerhetsskäl. Trimmer med en särskild rutin för rengöring kan antingen lånas, inhandlas i kiosken eller skickas till de intagna. Förutom vid ett fåtal verksamhetsställen ingår trimmer i kioskutbudet. Det är tillåtet att inneha privat trimmer i samtliga verksamhetsområden.
>
> I anstalten Härnösand, som ingår i verksamhetsområde Saltvik, ska intagna som har blodsmitta och vill raka sig använda privata rakartiklar. Dessa intagna får således inte använda de rakartiklar som anstalten tillhandahåller för utlåning, även om risken för smittspridning är att anse som väldigt låg.
>
> Region Mitt
>
> Samtliga verksamhetsställen tillhandahåller rakartiklar i någon form. De intagna tilldelas antingen engångsrakhyvlar eller har möjlighet att låna trimmer och/eller rakapparat. Det finns inget verksamhetsställe som endast hänvisar till inköp i kiosk och/eller privat innehav. Trimmer ingår i kioskutbudet på tre av regionens verksamhetsställen. Omkring hälften av verksamhetsställena tillåter typiskt sett innehav av privat trimmer.
>
> Region Stockholm
>
> Samtliga verksamhetsställen tillhandahåller engångsrakhyvlar till de intagna. Trimmer kan inhandlas i kiosken vid alla förutom fyra verksamhetsställen i regionen. Samtliga verksamhetsställen tillåter innehav av privat trimmer som uppfyller vissa säkerhetskrav.
>
> Region Syd
>
> Samtliga verksamhetsställen tillhandahåller rakartiklar. Trimmer ingår i kioskutbudet i alla anstalter. Motsvarande möjlighet saknas däremot i regionens häkten. Samtliga verksamhetsställen tillåter innehav av privat trimmer.

Region Väst

Samtliga verksamhetsställen tillhandahåller rakartiklar i någon form. De intagna förses med engångsrakhyvlar eller får möjlighet att låna trimmer. Det finns inget verksamhetsställe som endast hänvisar till inköp i kiosk och/eller privat innehav. På omkring hälften av verksamhetsställena ingår trimmer i kioskutbudet. De flesta verksamhetsställena tillåter typiskt sett innehav av privat trimmer. På ett verksamhetsställe i säkerhetsklass 1 tillåts det inte längre. På två verksamhetsställen skiljer sig bedömningen åt beroende på vad det är för trimmer.

Region Öst

Samtliga verksamhetsställen tillhandahåller engångsrakhyvlar. På flera verksamhetsställen finns det också trimmer att låna. På ett verksamhetsställe får intagna med hepatit inte använda trimmer som finns för utlåning utan förses i stället med engångsrakhyvlar. Det finns inget verksamhetsställe som endast hänvisar till inköp i kiosk och/eller privat innehav. Trimmer ingår i kioskutbudet i samtliga anstalter. Motsvarande möjlighet saknas däremot i regionens häkten. Samtliga verksamhetsställen tillåter typiskt sett innehav av privat trimmer men innehavet kan vara förenat med säkerhetsmässiga begränsningar.

Rättslig reglering

Grundläggande utgångspunkter för verkställigheten

Av 2 § förordningen (2023:797) med instruktion för Kriminalvården framgår bl.a. att myndighetens verksamhet ska bedrivas på ett säkert, humant och effektivt sätt. Av 1 kap. 4 § fängelselagen (2010:610) och 1 kap. 4 § häkteslagen (2010:611) framgår att varje intagen ska bemötas med respekt för sitt människovärde och med förståelse för de särskilda svårigheter som är förenade med frihetsberövandet. Av 1 kap. 5 § fängelselagen och 1 kap. 5 § häkteslagen framgår bl.a. att verkställigheten ska utformas så att negativa följder av frihetsberövandet motverkas.

Personlig hygien

Enligt 1 kap. 13 § Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd (KVFS 2011:1) om fängelse, FARK Fängelse, och 1 kap. 13 § Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd (KVFS 2011:2) om häkte, FARK Häkte, ska en intagen förses med kläder, skor, sängkläder, handdukar och basartiklar för personlig hygien. Utrustningen får dock begränsas om det är nödvändigt för att förhindra att den intagne allvarligt skadar sig själv. Av allmänna råd till bestämmelserna framgår bl.a. följande. Med basartiklar för personlig hygien avses i första hand tandborste, tandkräm, tvål, schampo, kam eller borste, deodorant, rakartiklar och menstruationsskydd. Sådana artiklar bör tillhandahållas för normal konsumtion. Enligt 1 kap. 15 § FARK Fängelse och 1 kap. 15 § FARK Häkte ska en intagen ges möjlighet att dagligen sköta sin personliga hygien.

Innehav

Av 5 kap. 1 § andra stycket fängelselagen framgår bl.a. att en intagen får ta emot och inneha de personliga tillhörigheter som är motiverade med hänsyn till att verkställigheten ska kunna genomföras på ett ändamålsenligt sätt. Enligt 2 kap. 11 § häkteslagen får en intagen ta emot och inneha böcker, tidskrifter, tidningar och andra personliga tillhörigheter som inte kan äventyra ordningen eller säkerheten. Av allmänna råd till 5 kap. 1 § fängelselagen i FARK Fängelse och 2 kap. 11 § häkteslagen i FARK Häkte framgår bl.a. att egendom som Kriminalvården förser den intagne med inte utgör personliga tillhörigheter. Av allmänna råd till 5 kap. 1 § fängelselagen i FARK Fängelse framgår bl.a. följande. Bedömningen av vilka personliga tillhörigheter som kan anses vara motiverade för att verkställigheten ska kunna genomföras på ett ändamålsenligt sätt och därmed kan tillåtas bör ta sin utgångspunkt i att ordningen och säkerheten ska kunna upprätthållas. Normalt är bl.a. ett fåtal elektriska apparater av enklare slag och tillhörigheter som är inköpta i kiosk eller varuautomat genom Kriminal-

vårdens försorg motiverade. Av allmänna råd till 2 kap. 11 § häkteslagen i FARK Häkte framgår bl.a. att ett fåtal elektriska apparater av enklare slag och tillhörigheter som är inköpta i kiosk eller varuautomat genom Kriminalvårdens försorg normalt är tillåtna att ta emot och inneha utan att ordningen eller säkerheten kan äventyras.

Smittskydd

Enligt 1 kap. 6 § smittskyddslagen (2004:168) ska den som är verksam inom smittskyddet värna om både skyddet för osmittade och om dem som bär på en smittsam sjukdom. De smittade ska få det stöd och den vård som behövs från smittskyddssynpunkt. Enligt 2 kap. 2 § första stycket smittskyddslagen är den som vet eller har anledning att misstänka att han eller hon bär på en smittsam sjukdom skyldig att vidta de åtgärder som krävs för att skydda andra mot smittrisk. Enligt 28 § fängelseförordningen (2010:2010) ska hälso- och sjukvårdspersonal som får kännedom om att en intagen lider av en sådan smittsam sjukdom som enligt 1 kap. 3 § andra stycket smittskyddslagen utgör allmänfarlig sjukdom underrätta chefen för kriminalvårdsanstalten, om det inte står klart att det inte finns risk för smittspridning. En motsvarande bestämmelse finns i 18 § häktesförordningen (2010:2011). Enligt 9 kap. 1 § FARK Fängelse ska en intagen, i anslutning till att han eller hon tas in i anstalt, tillfrågas om sitt hälsotillstånd. Den intagne ska så snart som möjligt ges möjlighet att få sin hälsa undersökt av en sjuksköterska, om en sådan undersökning inte har genomförts i en annan anstalt. En intagen som har en pågående medicinsk behandling ska dock alltid ges möjlighet att träffa sjuksköterska. En motsvarande bestämmelse finns i 5 kap. 1 § FARK Häkte. Av Kriminalvårdens anvisningar avseende hälso- och sjukvård för kriminalvårdspersonal (2023:5), avsnitt 5.2, framgår bl.a. följande. Genom att ha en god allmän hygien och undvika direktkontakt med blod minskar man riskerna för överföring av många olika smittämnen. Personer med blodsmitta är inte smittsamma i största allmänhet. Vardagliga sociala kontakter och umgänge, som inte innebär blodkontakt eller sexuell kontakt, utgör ingen risk. Inga särskilda restriktioner behövs vad gäller deltagande i olika aktiviteter som t.ex. matlagning och idrottsutövning. Blodsmitta innebär normalt ingen inskränkning i skolgång, yrkesval eller yrkesutövning.

Svar på JO:s frågor och Kriminalvårdens bedömning

I Kriminalvårdens anvisningar för hälso- och sjukvårdspersonal anges att en intagen ska tillfrågas om han eller hon har några smittsamma sjukdomar (såsom hepatit) vid den initiala hälsoundersökningen. Vilka åtgärder ska vidtas i häkte respektive anstalt om en intagen i det sammanhanget uppger sig ha hepatit?

Frågan ställs vid den initiala hälsoundersökningen för att hälso- och sjukvårdspersonal ska kunna bedöma om det finns behov av medicinsk behandling eller andra åtgärder från sjukvårdens sida. När det gäller vissa sjukdomar, bland vilka hepatit B och hepatit C ingår, lämnas inte informationen regelmässigt över från hälso- och sjukvårdspersonalen utan en informationsöverföring föregås av en riskbedömning. Om det finns förutsättningar i det enskilda fallet, kan hälso- och sjukvårdspersonal överlämna information om smitta till kriminalvårdschefen med stöd av bestämmelserna i häktes- respektive fängelseförordningen.

Eftersom det inte är möjligt för Kriminalvården att ha fullständig kännedom om vilka intagna som bär på någon blodsmitta, är det myndighetens uppfattning att rutinerna för användning av rakartiklar i anstalt och häkte ska ta sin utgångspunkt i att alla intagna kan vara potentiella smittbärare. Rutiner för intagnas tillgång till rakartiklar måste vara utformade så att risker för blodkontamination och vidare smittspridning förhindras så långt det är möjligt. Rent faktiskt kan det betyda att engångsrakhyvlar tillhandahålls, med säkra rutiner för utfående och kassering. Om det av säkerhetsmässiga eller andra liknande skäl inte är möjligt att tillhandahålla engångsrakhyvlar, kan trimmer lånas ut genom myndighetens

försorg. I dessa situationer är det dock nödvändigt att myndigheten säkerställer att en trimmer som har använts rengörs på ett sätt som utesluter eventuella risker för smittspridning till nästa användare.

Enligt 1 kap. 13 § FARK Fängelse och FARK Häkte med allmänna råd ska en intagen förses med rakartiklar. Hur tillämpas denna reglering när det gäller intagna med hepatit i häkte och anstalt i säkerhetsklass 1, 2 respektive 3?

Anstalten Härnösand har gett uttryck för en hantering som innebär att intagna med hepatit inte tillåts använda myndighetens rakartiklar som finns tillgängliga för utlåning. Hållningen har motiverats med att smittskyddslagen ålägger personer med allmänfarliga sjukdomar en skyldighet att vidta de åtgärder som krävs för att skydda andra mot smittrisk. Intagna med hepatit är i stället hänvisade till att köpa en trimmer i anstaltens kiosk eller få en trimmer skickad till sig. Det finns andra verksamhetsställen som på ett liknande vis inte tillåter att intagna med hepatit eller annan blodsmitta använder rakartiklar som är tillgängliga för utlåning. Den avgörande skillnaden på de verksamhetsställena är dock att myndigheten förser de intagna i fråga med alternativa rakartiklar för att de ska kunna sköta sin personliga hygien.

I övriga verksamhetsområden sker det inte någon särbehandling av intagna med hepatit, eftersom utgångspunkten vid tillämpningen av regelverket är att alla intagna ska betraktas som potentiella smittbärare.

Finns det möjlighet för intagna i häkte och anstalt i säkerhetsklass 1, 2 respektive 3 att köpa trimmer i kiosken och vad kostar den i sådant fall? Får en intagen normalt inneha en privat trimmer och/eller rakapparat?

Sortimentet i Kriminalvårdens kioskverksamhet bygger på ett grundutbud som finns på alla verksamhetsställen och ett valbart tillvalsutbud, som trimmer för 370 kr ingår i.

Som redogjorts för närmare ovan varierar möjligheten att inhandla trimmer i kiosken mellan verksamhetsställena. Det är fler anstalter än häkten som säljer sådana i kiosken. Huruvida trimmer ingår i kioskutbudet har däremot inte något samband med verksamhetsställets säkerhetsklass i någon nämnvärd utsträckning. Flera häkten avstår i stället från att saluföra trimmer med hänvisning till priset, 370 kr. De flesta intagna i häkte har inte ekonomiska resurser att köpa varor i den prisklassen (jfr häktesbidrag enligt 6 kap. 2 § FARK Häkte).

Intagna får normalt inneha en privat trimmer. De variationer som förekommer har sin grund i säkerhetsmässiga aspekter. Verksamhetsställen i högre säkerhetsklass är typiskt sett mer restriktiva när det kommer till att tillåta innehav av privat trimmer, även om sådana tillåts i stor utsträckning också på dessa verksamhetsställen.

Anser Kriminalvården att ett häkte eller en anstalt uppfyller gällande reglering om personlig hygien och rakartiklar om en intagen är hänvisad till att köpa en trimmer i kiosken eller ta emot en trimmer och/eller rakapparat utifrån?

Nej, Kriminalvården anser inte att myndigheten uppfyller gällande reglering om en intagen hänvisas till att använda privata rakartiklar. Enligt Kriminalvården ankommer det på myndigheten att se till att alla intagna får likvärdig och kostnadsfri tillgång till rakartiklar för att kunna sköta sin personliga hygien. Tillhandahållandet ska också ske på ett sätt som tillgodoser de säkerhetsmässiga krav som kan uppställas, såväl från ett smittskyddsperspektiv som i övriga avseenden.

Även om smittskyddslagens bestämmelser om enskildas skyldighet att vidta åtgärder för att förhindra smittspridning också gäller för intagna i häkte och anstalt, ansvarar Kriminalvården för att skydda intagna och se till att verkställigheten präglas av humanitet. Myndigheten anser därmed att den tillämpning av regelverket som anstalten Härnösand gett uttryck för inte är förenlig med 1 kap. 13 § FARK Fängelse. Det har dock inte framkommit annat

> än att anstalterna och häktena i Kriminalvårdens övriga verksamhetsområden förser de intagna med rakartiklar i enlighet med regleringen.

NN kommenterade remissvaret.

Bedömning

JO har på senare år tagit emot många klagomål från intagna både i anmälningar och vid inspektioner som rör möjligheterna att klippa och raka sig. JO har kritiserat ett häkte för att inte tillhandahålla hårtrimrar eller i övrigt erbjuda intagna möjlighet att klippa sig. I beslutet gjorde JO bedömningen att det strider mot human kriminalvård att intagna saknat möjlighet att klippa sig eller hålla efter sitt hår och det under en inte obetydlig period (se JO:s beslut den 19 mars 2025, dnr 7009-2024). Vid en inspektion av häktet Bomhus framkom det i samtal med intagna att det endast fanns ett fåtal rakapparater tillgängliga på respektive avdelning och att de intagna delade på dem. Det framfördes att rengöringen av rakapparaterna var bristfällig och att det hade lett till att flera intagna smittats med svamp. JO uttalade att det tycks förekomma skillnader i hur häkten respektive anstalter hanterar intagnas möjligheter att klippa och raka sig. Även om det kan vara sakligt motiverat att göra olika generella bedömningar, t.ex. mellan anstalter i olika säkerhetsklasser, fanns det enligt JO:s mening skäl för myndigheten att se över frågan. Vidare uttalade JO att det naturligtvis är på det sättet att om flera intagna ska dela på t.ex. samma rakapparat så måste verksamhetsstället säkerställa att den kan rengöras ordentligt för att förhindra smittspridning. (Se protokollet över inspektionerna av anstalten Gävle och häktet Bomhus den 11–13 februari 2025, dnr 260-2025 och 261-2025.)

Kriminalvården har i det nu aktuella ärendet utförligt redogjort för hur myndigheten ser på sin skyldighet att förse intagna i häkte och anstalt med rakartiklar. Jag instämmer i bedömningen att gällande reglering innebär att alla intagna ska få tillgång till sådana för att kunna sköta sin personliga hygien. Att intagna utöver detta kan få inneha en privat trimmer eller rakapparat har jag naturligtvis ingen invändning mot. Mot den bakgrunden förtjänar anstalten Härnösand kritik eftersom intagna där med blodsmitta hänvisas till att endast använda privata rakverktyg.

För mig framstår det vidare som rimligt att rutinerna för användning av rakartiklar ska ta sin utgångspunkt i att alla intagna kan vara potentiella smittbärare. Klart är att rutinerna måste vara utformade så att riskerna för smittspridning förhindras så långt det är möjligt. Frågan är hur det ska gå till rent praktiskt. Att det finns skillnader i hur verksamhetsställen hanterar intagnas möjligheter att raka sig framgår av utredningen i ärendet. Kriminalvården har angett att ett sätt för att undanröja risken för smittspridning är att verksamhetsstället tillhandahåller engångsrakhyvlar, med säkra rutiner för utfående och kassering. Om det av säkerhetsmässiga eller andra liknande skäl inte är möjligt att dela ut rakhyvlar kan intagna få låna trimmer. I den situationen är det enligt myndigheten nödvändigt att det säkerställs att en trimmer som har använts

rengörs på ett sätt som utesluter eventuella risker för smittspridning till nästa användare.

Kriminalvården har inte redovisat hur rakartiklar som delas av intagna ska rengöras för att förhindra smittspridning. Ett flertal av de klagomål som JO har tagit emot rörande möjligheterna att raka sig har just gällt att det är så många intagna som måste dela på en och samma rakapparat och att det inte går att rengöra apparaterna. Det har i samband med JO:s tillsyn framkommit att intagna på vissa verksamhetsställen ska använda tvål och vatten och på andra erbjuds någon form av desinfektionslösning. I ett ärende fick JO muntliga upplysningar om att en anstalt efter samråd med sjukvården där hade kommit fram till att det lämpligaste är att använda tvål och vatten samt koka rak-apparatens skär. Att använda desinfektionsmedel skulle enligt uppgift kunna vara bedrägligt eftersom det inte dödar alla bakterier. (Se JO:s ärende med dnr 9756-2024.)

Det som har kommit fram i det här ärendet och vad som tidigare har förekommit ger mig intrycket av att det saknas tillräcklig kunskap om hur intagna ska få tillgång till rakartiklar på ett sätt som är säkert ur ett smittskydds-perspektiv. Jag anser att det finns anledning för Kriminalvården att närmare utreda och därefter informera verksamhetsställena om huruvida intagna kan dela rakverktyg och hur de i sådant fall bör rengöras för att förhindra smittspridning. I sammanhanget kan nämnas att jag har noterat att Sveriges smittskyddsläkare har tagit fram smittskyddsblad som bl.a. beskriver smittskyddsåtgärder och förhållningsregler för anmälningspliktiga sjukdomar. I smittskyddsblad som gäller från den 25 september 2026 anges som en förhållningsregel att den som har hepatit B eller C inte ska dela skärande hygienartiklar, t.ex. rakhyvel, med någon annan.

Ärendet avslutas.

Beslutet har fattats av stf JO Stefan Holgersson. Dokumentet har fastställts digitalt och har ingen underskrift.

Seniora rättssakkunniga Mattias Karlsson har föredragit ärendet och tf. byråchefen Jörgen Buhre har deltagit i beredningen.